

razvitku materijalnih proizvodnih snaga, do sada nezabeleženom u istoriji čovečanstva, i na njemu utemeljenom procesu internacionlizacije proizvodnje, nauke i tehnologije.

Izazov progresivnim društvenim snagama u svetu, i ne samo njih, je da usklađe neophodnost mira i miroljubive koegzistencije između zemalja nezavisno od njihovih političkih uredanja i neophodnost društvenih promena kao rezultat klasne borbe i težnje za društvenim preobražajima i socijalizam. Miroljubiva koegzistencija je proces a ne končano stanje. Jedino kao proces ona ne prenebregava tendencije u razvoju sveta i njegovu konkretnu međuzavisnost, ne prenebregava ono što je moguće postići u svakoj konkretnoj deonici istorijskog toka.

Postavlja se pitanje – da li je dilema miroljubiva koegzistencija ili rat neizbežna i prihvatišnja: Moramo reći – ne. U savremeno doba, u uslovima kada svet raspolaže sredstvima za vlastito uništenje, kada su ta sredstva u posedu kako snaga socijalizma tako i snaga kapitalizma, njihov direktni ratni sudar može razoriti čovečanstvo. U uslovima mogućeg nuklearnog rata i nuklearne ravnoteže takav rat ne vodi ni u socijalizam ni u kapitalizam. Rasprijavači o tom pitanju, Edvard Kardelj u svojoj studiji „Socijalizam i rat“ zaključuje: »Takav bi rat naneo najveća pustošenja upravo najrazvijenijim delovima sveta, što bi – bar u određenim oblastima – katastrofalno moglo oboriti nivo svetskih proizvodnih snaga za određeno vreme (istorijski ne-predviđljivo – A.G.) i tako izazvati nove snažne suprotnosti unutar zemalja. U jednom svetskom sistemu socijalizma na bazi nerazvijenih a uz to još katastrofalno razorenih proizvodnih snaga i nepreživljivih ostanaka hegemonizma, nacionalizma, neravnopravnih odnosa itd. razvitak socijalizma bio bi složen proces, u kome bi se svi ti ostaci za izvestan period ne samo neizbežno reproducivali, već bi često i dobili u svojoj ulozi. A to je proces koji neophodno mora održavati i razvijati za duže vreme i antagonističke suprotnosti dajući nove podstreke i brane ostacima starog društva«.

Osećam potrebu da kažem nekoliko reči o mogućim i verovatnim putevima do mira danas i sutra. Šta i kako uraditi da odbranu mira u svetu?

Svi se mi ovde svakako medusobno razlikujemo ili slažemo u mnogim stvarima, ali postoji jedna stvar u kojoj smo svi, verujem, jedinstveni: da sprečavanje rata i obezbeđenje mira zavisi od najšireg, planetarnog angažovanja širokih narodnih masa. Na osnovu onoga što znamo o savremenom militarizmu, u vojno-industrijskim sistemima, o političkoj dominaciji, ne možemo živeti u iluziji da će s te strane doći lako do rešenja problema mira. Tek onda kada svi oni koji su i stvari subjekti mira – široke narodne mase grada i sela, radnička klasa, omladina, žene, inteligencija, vernici i ateisti – postanu aktivni učesnici borbe za mir, tek onda se možemo nadati da će ta borba naći široku osnovu i vršiti snažan pritisak na centre moći koji odlučuju o njemu.

Da bi došli do takvog stanja najveća teškoća koju moramo savladati jeste filozofija individualizma i pragmatizma, jeste organizovani mehanizam širenja apatije i nezainteresovanosti za problem savremenog sveta, nudjenje iluzija za beg od stvarnosti i ljudskih odgovornosti današnjeg vremena. Moramo biti načisto sa tim da se ovde suočavamo sa opasnim, sveprisutnim i nevidljivim protivnikom. Moramo postići da ljudi o ovim pitanjima ne raspravljaju ritualno, u posebnim prilikama koje im dozirano pružaju politička rukovodstva radi kolektivnog mirenja sa svešću, već dnevno, angažovan i sa poznavanjem: u školi i na fakultetu, na radnom mestu, u porodici, na političkom skupu, među prijateljima. Samo iz stvaranja jedne sveopštine, kolektivne i međunarodne svesti o ugroženosti mira može proizaći jedan masovni narodni pritisak kojem se neće moći i neće smeti odupreti ni najvatreniji po-bornici rata.

U ovom pogledu hteo bi nešto da kažem o sredstvima javnog informisanja. Prvo, svakome je od nas jasno da je savremeno društvo postalo pravo mas-medijološko društvo i da se kolektivna raspoložena i svet pre svega formiraju pod uticajem sredstava masovnog komuniciranja. U tom pogledu njihov uticaj je danas znatno veći od uticaja onih tradicionalnih faktora koji su kroz istoriju formirali društvenu svest – država, crkva, porodica, partija, škola. To znači da na sredstvima javnog informisanja leži veliki deo odgovornosti za stvar mira, za senzibiliziranje javnog mnenja u pogledu opasnosti od rata, za borbu protiv apatije i ravnodušnosti pred dramama savremenog sveta i opasnosti od rata.

Moramo otvoreno da kažemo da su sredstva informisanja, odnosno jedan njihov značajni deo – u glavnom onaj koji je pod kontrolom vlada, konzervativnih partija i multinacionalnih interesa – imala neprijateljski stav prema aktivnostima mirovnih pokreta u poslednjih nekoliko godina i prema angažovanju istaknutih boraca za mir. I onda kada mas-mediji nisu istupali otvoreno protiv mirovnih pokreta, ili pak prečekivali njihovu aktivnost, obično su praktikovali da jednim stilom učene superiornosti i paternalizma stave do znanja kako su tzv. borci za mir ljudi, doduše dobri namera, ali ipak obični zanesenjaci i propovednici nekih irealnih čarolija.

Moram da kažem da ne nedostaju ideje, pa i akcije, o konkretnim koracima za popuštanje međunarodne zategnutosti, za popravljanje odnosa između blokova i velesila, za prestanak trke u naoružavanju. Postoje o tome dokumenti sa dva specijalna zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija posvećenih razoružanju; postoje rezolucije sa svih sedam samita nesvrstanih zemalja i mnogi konkretni predlozi; postoje i brojni sporazumi i ugovori bilateralnog ili multilateralnog karaktera, od kojih se većina ne poštuje, krši ili pak nije verifikovana. Među ovima bih posebno pomenuo, osim famoznog Salta II, ugovor o zabrani proliferacije atomskog naoružanja i sporazuma o zabrani nuklearnih proba. Postoje takođe i brojni konstruktivni predlozi pojedinih zemalja, među njima i moje zemlje, od kojih bih po važnosti na prvo mesto stavio onaj o stvaranju nuklearnih zona, na čijoj se realizaciji u narednom periodu moramo maksimalno angažovati. Zatim, postoje brojni apeli, predlozi i ideje pojedinih istaknutih ličnosti i državnika, kao što je nedavni apel lidera Tanzanije, Grčke, Indije, Svedske, Argentine i Meksika o moratoriju u instaliranju nuklearnog oružja. Mnoge korisne, realne i mirotvorne predloge izneli su poslednjih godina i mirovni pokreti Zapadne Europe i pojedine ličnosti angažovane u njima.

Kada bi obezbedili realizaciju bar jednog dela ovih ideja i predloga, mislim da bi bio otvoren proces razoružanja i udaljavanje od rata, ako ne i definitivna pobeda mira. Ali, problem je upravo njihovoj realizaciji, u nedostatu raspoloženja i političke volje za to. A taj problem se može prevazići jedino pokretanjem celokupnog svetskog javnog mnenja i organizovanjem planetarnih kampanja u prilog mira. Samo jedan snažan pritisak širokih narodnih masa može prinuditi rukovodeće krugove na put sporazumevanja i saradnje.

Ako mi dozvolite malo patetike i simbolike, želeo bih ovde i ovom prilikom, u ime snaga progrusa, društvenih preobražaja i socijalizma, nakon našeg zborovanja da proglašimo otvorenom *trku za mir*.

(Izvod iz pozdravne reči dr Aleksandra Grličkova, predsednika saveta međunarodne tribline „Socijalizam u svetu“, za ovogodišnji okrugli sto – na temu „Socijalizam i mir“.)

* Naslov redakcijski

rat i mir (patologija moći ili nova solidarnost)

miroslav pečujlić

„Svet se kreće u pravcu pakla sve većom brzinom.“ (Robert Oppenheimer)

„Svet beše ispunjen nekim električnim praskanjem od nevidljivih trenja, stalno bi iskočila po neka varnica, afera, kriza, nespretan interfjer – uvek tek samo varnica ali bi svaka mogla da doveđe do pražnjenja nagomilanog eksplozivnog materijala... Lokalni ratovi u kojima industrija isprobava oružja na tuđem, „ljudskom materijalu...“ sve su se više uvlačili u opasne vode. Uvek bismo se trgli prestrašeni, da bismo medutim, uvek iznova odahнули. Ovoga puta još nije. Verovatno da neće nikada. Verovati smo da je sa prvim svetskim ratom likvidiran rat kao takav, da je ukrićena ili čak uništena neman koja je opustišla naš svet. Ali to preterano pozdana vera u razum, koji će u poslednjem času spreciti bezumije beše naša velika krivica.“ (Stefan Crvaj: „Jučerašnji svet“)

TEORIJSKI PAR: EKSTERMINIZAM – RADIKALNA EMANCIPACIJA

Jedna činjenica iznad svih drugih određuje egzistenciju sveta, kao mač sudbine uzdiže se iznad ljudskih glava: sve realnija opasnost samouništenja čovečanstva. Ona iz temelja menja spoznaje o istoriji – čoveku i njegovom svetu, odnosu između „nadljudskih“ determinizama i slobode ljudske akcije. Opasnost od samouništenja menja i pogled na socijalizam, njegov smisao i kriterijume; ceo problem ljudske emancipacije dobija nov sadržaj i forme. Iz temelja se menja uprošćena slika istorije kao kontinuirane evolucije iz njenih nižih u višu faze, uz izvesnu cenu koja se neizbežno plaća za progres. Eksterminizam otkriva slepu ulicu u koju je istorija došpela, patološku stranu njenog dosada najvišeg razvojnog stupnja. „Atomska, nuklearna konfrontacija već je ušla u našu egzistenciju dovodeći već danas a ne sutra u pitanje same osnove na kojima se temelji civilizacija našeg vremena.“ (P. Ingrao)¹ Naša epoha ne predstavlja prosti prelazni period, već prelomno doba u oba pravca, novog napretka ili razaranja ljudskog roda. Saznanja koja smo osvojili nalaze se prema teoriji koja nam je neo-

phodna, u odnosu u kome se Njutnova pojednostavljena slika sveta nalazi prema modernoj teoriji relativiteta. Potrebne su nam stoga nove kategorije koje će izraziti tu prelomnu osobenost epohe na prelazu iz XX u XXI stoljeće: a) tu bezličnu i pretežu dramatis personae pod čijom rastućom senkom se oblikuje svet današnjice; b) nov emancipatorski potencijal koji naše doba otvara, sile koje mogu otvoriti put odumiranju rata. Kategoriju „ekstrem-nizma“² (tendenциju samouništenja čovečanstva), tu *brilljantnu teorijsku inovaciju E. Thompsona* mi prihvatom, ali istovremeno i dopunjeno drugom novinom epochalnih razmera: *radikalnim emancipatorskim (slobodarskim) potencijalom*. Umesto jedne kategorije, mi predlažemo teorijski par: *eksterminizam – radikalna emancipacija*. *Samouništenje ili slobodarski socijalizam*. To nisu prosti dve tendencije u mnoštvu drugih, već dvojstvo (dualizam) civilizacija, dva nepomirljiva sveta: civilizacija ekstremizma i civilizacija radikalne emancipacije (solidarnosti). Eksterminizam je i odgovor na visoki talas radikalnog emancipatorskog procesa, nezapamćenog intenziteta i dubine. On je odgovor i na eksploziju novog ljudskog subjektiviteta, radikalno novih potreba i aspiracija za bitno većom jednakošću i novim prostorima slobode. Silina konzervativnog odgovora ravnja je silini težnji koje pod znak pitanja dovode najdublje temelje antagonističke civilizacije, položaj vladajućih klasa (elita), i privilegovanih zemalja na sceni svetskog društva.

CIVILIZACIJA EKSTERMINIZMA

Civilizacija ekstremizma (samouništenja) predstavlja nadistemsku pojavu; ona ne pripada samo jednoj vrsti socijalnog sistema. Bolest nije locirana na jednom mestu, kontaminacija je zahvatila sve tipove socijalnih sistema našeg doba, što ne znači njihovu simetriju. Svoju moć ona ne crpi samo iz sadašnjosti već i iz oživljene prošlosti: celokupno naslede antagoni-

ističke (represivne) civilizacije se revitalizira i dolazi do kulminacije; konzervativne sile prošlosti odbijaju da umru.

Eksterminizam ne izvire iz jednog, već iz pluralizma uzroka, uzročnog lanca koji se proteže od profiterske ekonomije i represivne politike, do ideoške manipulacije i oblikovanja socijalnog karaktera, svesti i podsvesti (kulture rata, agresije).

1. Težnja za moći i »kultura« rata

Taj složeni uzročni splet nazvačemo težnjom za moći, (proširenom reprodukcijom antagonističke moći). U prirodi je svake moći kada se jednom uspostavlja da ima neugasivu žed za proširivanjem osnova na kojima počiva. Njeno jezgro predstavlja prisvajanje tudeg rada i materijalnih (prirodnih) izvora; pretvaranje individua, socijalnih klasa i etničkih kolektiviteta (narađa) u instrumente za sticanje tudeg bogatstva i moći. Suština te moći je dominacija nad ljudskim potrebnostima i sposobnostima. Ta moć služi uspostavljanju izrazito privilegovanog života vladajućih elita i zemalja.

To najdublje jezgro represivne civilizacije, kao u konzervi sačuvano prenosi se iz jedne socijalne formacije u drugu. Različite forme moći smenjuju se ili ujedinjavaju u nove kombinacije tvoreći promenljivu fasadu antagonističke civilizacije.

a) *Ekonomska moć* javlja se kao monopol posedovanja i upravljanja (svojine) sredstvima za proizvodnju, kao moć prisvajanja novostvorenog bogatstva, na jednoj, i pretvaranja proizvođača u radnu snagu – robu, a na drugoj strani. Fanatično usmeren na ekspanziju kapital neumorno tera ljudska bića da proizvode radi nezasitog povećanja profita po senu bitnog ograničavanja njihovih vlastitih potreba. *Tehnološka moć* postaje oblik moći osoben za modernu epohu; iako skriveniji on nije manje važan od vlasništva, njegov je produžetak. Posredstvom određenog tipa organizacije rada i upravljanja, načina upotrebe nauke i tehnologije, modela industrijskog rasta, ostvaruje se dominacija. Stvarna vlast nad radom koja se uspostavlja unutar pojedinačne fabrike danas se podiže na svetski nivo; čitava društva se pretvaraju u »delimične radnike«, proizvođače jedne vrste proizvoda ili rezervoar jeftine radne snage.

b) *Politička moć* ne javlja se samo u liku represije, već i u obliku upravljanja proizvodnim procesom, radnim snagama i viškom vrednosti. Ona postaje jedina kičma koja povezuje delove socijalnog organizma u celinu na osnovu dva protivrečna i ipak komplementarna principa: atomizacije i prinudne integracije. Veštačkim stvaranjem socijalnih hijerarhija, teritorijalnim, nacionalnim i kulturnim podelama podižu se društveno stvorene barijere, vrši se atomizacija društva. U interesu je elita moći da podvlače klase i slojevi, etnički kolektivi, budu u međusobnim konfliktima, nesposobni da spoznaju zajedničke interese, lišeni stvarne komunikacije. Tada je neophodan posrednik koji povezuje atomizirane delove u celinu, ali se istovremeno pretvara i u gospodara društva.

c) *Gospodari misli* – Duhovna moć pojavljuje se u nekoliko verzija: jedan njen vid su opravdavajuće ideologije koje pružaju legitimitet vladajućim klasama i elitama, narodima i nacijama (državama), rasama, ili verama (politički mit, nacionalni šovinizam, rasizam, verski rati). Drugi oblik duhovne moći predstavljaju socio-psihološki mehanizmi, oblikovanje tipa ličnosti koji od vladajućeg sistema proizvedene potrebe i interese prihvataju kao svoje vlastite, iako se upravo tim putem održava njihova povlaštenost. Vladajući sistem oblikuje sebi primerene likove, stvara jedne i neutrališe druge težnje, oblikuje osobine koje su neophodne za njegovu funkcionalizaciju. Represivnom socijalizacijom formiraju se ljudski »stubovi nosači« sistema i to na obe strane: vladajućih elita i najamnog ljudstva. Skiciraćemo samo tri portreta.

Posesibni individualizam, neugasiva strast za posedovanjem. Prirodna težnja za povećanim materijalnim i kulturnim blagostanjem koje je bilo uskraćeno brojnim slojevima i društvinama, predstavlja veliku pokretačku snagu modernog doba, ali ta normalna težnja preokreće u patološku strast, statusnu psihologiju koja služi održavanju socijalne hijerarhije i čija je devisa: »ono što je dobro za sve ne vredi ništa; imaćeš prestiž samo ako imaš više od drugih«. Robe postaju poziciona dobra, simboli statusa (novi robni fetišizam). To je »jedan od temeljnih uzroka parazitske nadpotrošnje i iscrpljivanja prirodnih izvora.

Autoritarni mentalitet. Odnosi vladanja i potčinjenosti stvaraju i svoj psihološki ekvivalent: agresivnost i sadizam. Njihova bit je strast za neograničenom dominacijom nad drugim ljudima, želja da se drugi ponizi uz istovremenu servilnost pred višima. Na strani podvlašćenih klasa oblikuje se pak, poslušnički mentalitet, pasivno prihvatanje i mirenje sa postojećim. Represivna socijalizacija teži da izvaja lik čoveka preplašenog, savljenog od straha i bespomoćnosti.

Kultura agresije (nasilja). Benigna agresivnog koja je deo biološke prirode čoveka i koja služi odbrani, posredstvom represivne socijalizacije pretvara se u hiperagresiju; nastaje sindrom maligne agresije koja nije uroden. Čovek može videti opasnost i tamo gde ona stvarno ne postoji zbog toga što su mu nadredeni isprali mozak i pridobili ga. Moderni ratovi su bili pripremljeni sistematskom propagandom tog tipa; vode su uverili narod da je u opasnosti od napada i uništenja i tako iznudili reakcije mržnje protiv nacija koje ih ugrožavaju. Često ugroženost nije ni postojala. Moć sugestije koju ima vladajuća grupa proporcionalna je vlasti grupe nad podanicima i (ili) sposobnosti vladara da upotrebljavaju razrađen ideološki sistem kojim se smanjuje mogućnost kritičkog i nezavisnog mišljenja«. (E. From). Ugroženim elitama moći potrebna je pretinja ratom da bi opravdale svoju politiku, učutkale socijalnu opoziciju, odvratile pažnju javnosti od očite neracionalnosti svojih akcija. Kult nasilja ima svoje propovednike i u krilu intellektualaca. U delu »Propast Zapada« Špengler strasno izlaže uverenje da je »čovek u suštini grabežljiva zver te da je to i najviša forma aktivnog života. To predstavlja način života koji zahteva meru neophodnosti da se bori, osvaja, uništava i da se tako potvrdi. Ljudska rasa stekla je tako visoki rang upravo stoga što pripada klasi zveri«. Noam Čomski će u prevlasti upravo ovakvih teorija videti smrtnu opasnost, osobito kada se ona javljuju u društvu koje inače glorificuje vučju konkurenčiju, u civilizaciji čija izrazita osobnost postaje brutalnost i opasnost od samouništenja. Destruktivni potencijal ne može se smatrati prevashodno biološkim nasledjem; jer uporedno sa udaljavanjem od biološke predistorije raste stepen destrukcije. Sa

razvojem antagonističke civilizacije povećavaju se iracionalne komponente, agresivnost, masovne kolektivne destrukcije, uživanje u spektaklima nasilja. »Štvaralaštvo smrti« dobija najviši izraz u ratovima koji čovečanstvo dovode na ivicu samouništenja.

e) »Demonstracija moći« (prestiga). Moć ima težnju da se napadno demonstrira; da se kao moderni narcis ogleda u ogledalu zastrašenih ljudskih očiju, i time potvrđuje. Raketne rampe smenjuju faraonske piramide kao simbol moći.

UZROCI NOVOG HLADNOG RATA (KONKRETNO – ISTORIJSKA ANALIZA EKSTERMINIZMA)

Theorijska rasprava o eksterminizmu isuviše je opšta i apstraktna. Ona pruža samo putokaz za konkretno istorijsku analizu uzroka novog hladnog rata, novog talasa militarizacije u kome je kao u žiži koncentrisana opasnost od uništenja čovečanstva. Mnoštvo uzroka mi ćemo sabrati u dva velika uzročna spleta: 1) Krizu i obnovu hegemonije neokapitalizma; 2) Tendencije birokratske involucije socijalizma. To nikako ne znači da između ta dva niza postoji simetrija, da imaju jednaku težinu, ali nesumnjivo je da oba deluju u tom pravcu.

1. Kriza i obnova hegemonije neokapitalizma

Kriza hegemonije neokapitalizma izazvana je i dvostrukim procesom radikalne emancipacije: a) u visokorazvijenom »Centru«; b) na tlu trećeg sveta zahvaćenog velikim antikolonijalnim revolucionama. Oba toka vodila su istim posledicama: otežanim uslovima za prisvajanje viška vrednosti, slomu jednog vida akumulacije. Slamanje ili obuzdavanje narasle moći istorijskih sila opozicije uslov je za obnovu hegemonije. Projekat rešavanja krize otuda zahvata istovremeno i domaću i svetsku scenu.

a) »Nova desница« i agresivni duh vremena

U centru neokapitalističkog kosmosa proces emancipacije dobija osobenu formu istorijskog kompromisa između rada i kapitala oštenjenog u »Državi blagostanja«. Ona postaje vektor u kome se ukrštaju dve socijalne sile: »reforma odozgo«, i »pritisak odozdo«. Ukrštaju se imperativi ekonomije profita, i radikalno nove potrebe i težnje (prožete duhom socijalističkog kolektivizma). Dve temeljne vrednosti zauzimaju sredinjeno mesto: težnja za većom jednakosću i za novim prostorima slobode. Tradicionalni radnički pokret stiče novu kolektivnu moć, sposobnost da intervencionistički državi nametne značajno povećanje individualne i socijalnih najamnina, redistribuciju dohodaka i ekonomsku sigurnost (punu zaposlenost), izvesno ujednačavanje uslova privredovanja i participaciju; učešće svih u ekonomskom prosperitetu. Eksplozija novih socijalnih pokreta 1968-ih godina na širokom frontu napada hijerarhijsko ustrojstvo društva. Podiže se plima revolta protiv rasizma, žena protiv patrijarhalne vlasti muškarca, dece protiv autoritarne moći roditelja, studenata protiv autoritarne pedagogije, ekoloških potresa protiv neobuzdane moći profiterske ekonomije koja razara prirodu.

No, Država blagostanja, u okvirima ekonomije profita zahvaćene recessijom, rada nova protivrečja koja ugrožavaju model rentabilne akumulacije, višak vrednosti (stopu profita). Porast socijalnih najamnina i kolektivne potrošnje uklanja deo realnih životnih troškova iz orbite najamnog sistema i distribuira ga prema kriterijumima društvenih potreba. »Prava građanina« postaju suprotstavljenja pravima svojinstva. Sposobnost kapitala da rad pretvara u najamni je ugrožena, brutalna prinuda tržišta nad radnom snagom ozbiljno je oslabljena. Porasla moć »zaštitničke države« i kolektivna moć radničke klase izazivaju eroziju temeljnih principa neokapitalizma.

Krizu nije izazvana samo vlastitim objektivnim protivrečjima ekonomije (padom profitne stope, hiperprodukcijom, itd.), ona nije samo jedna u lancu cikličnih recesija. Izazvana i procesom emancipacije, ona se pretvara u organsku krizu. Rešenje, stoga, ne može biti konvencionalno i defanzivno; primjerice dubini krize oblikuje se radikalni, globalni projekat, obnove. On odlučno raskida sa starim repertoarom upravljanja kriozom (socijalnim i političkim kompromisom). Njegovu namenu je da razori same temelje procesa emancipacije i njegove protagoniste. Snažnim udarcima on menja odnos klasnih snaga u korist »Nove desnice« i formira nov socijalni blok. On nameće nov oblik industrijske revitalizacije, novu vrstu »društvenog reda«, novu ideologiju i etiku, novu vrstu »zdravog razuma«. On razara da bi mogao sa osnova ponovo graditi svet po svom liku. Marksizam je gotovo sav teorijski kapital usredsredio na dinamiku revolucionarnih promena, istorijskog progrusa. To je, međutim, predstavljalo mentalnu prepreku za dublje razumevanje »dinamike nazadovanja« (involucije), njenu (posrednu i neposrednu) povezanost sa usponom novog militarizma. Pogledajmo tu anatomiju involucije.

b) Formiranje novog socijalnog bloka

Prvosten ekonomski cilj je bitna promena odnosa snaga na »tržištu rada«, bitno smanjenje najamnina da bi se povećalo učešće profita u nacionalnom dohotku. »Velika ofanziva stezanja kaiša« usmerena je protiv individualnih i socijalnih najamnina (izdataka za zdravstvo, socijalnu zaštitu i školovanje). Značajan pad realnih najamnina ostvaruje se i drastičnim preokretom na gotovo pune zaposlenosti ka masovnoj nezaposlenosti. Monetaristička doktrina koja je zavladala ekonomskom scenom »rešava« u jednom dahu dva problema: inflaciju, i sadrži ugrađene sankcije protiv militantnosti najamnih klasa. Radnici mogu da traže podizanje nadnica samo po cenu smanjivanja zaposlenosti. Monetarizam je veliki bić u rukama vlaže kojim se sindikati teraju napred. Sloboda tržišta pojavljuje se kao sloboda kapitala od pritiska sindikata i države, kao nesputana moć korišćenja svojine (akumulisanih kapitala).

Socijalni cilj konzervativnog projekta je razaranje klasne solidarnosti i kolektivne moći subjekata promena. Ekonomsku ekspanziju pratila je i široka klasna solidarnost, prava stečena kolektivnim ugovorima automatski su se širila na sve slojeve radnika. To je bila pobeda načela solidarnosti i poraz načela vučje konkurenčije. Udar na socijalnu najamninu i zaposlenost ima za cilj da poveća nesigurnost položaja, da unese demoralizaciju i strah, da pojača refleks individualnog spasavanja (fragmentaciju). Podvlašćenim klasama nametnute su borbe zaposlenih protiv nezaposlenih, kvalifikovanih protiv nekvalifikovanih, muškaraca protiv žena, obojenih protiv belih, starih protiv mlađih. Dubokim psihološkim šokovima (»školovanje ničemu ne služi«), širokom demoralizacijom mlađih generacija, vrši se njihova svesna marginalizacija kao snage budućnosti. Stavljen je u pokret proces dezorga-

nizovanja i dezintegracije podvlašćenih klasa kako bi se u budućim konflik-tima imalo posla samo sa njegovim razmrvljenim delovima.

Ekonomski kredo monetarizam označava i veliku promenu odnosa između slojeva, frakcija kapitala. On uvedi nemilosrdnu konkureniju, propaganje manje produktivnih; uskraćivanje finansijske podrške prepušta ih agonijsi ako ne mogu da prežive vlastitim naporom. Istovremeno obilata finansijska pomoć, potoci novca iz državnog budžeta ulivaju se u »industriju smrti« (naoružanja) i njene civilne produžetke. Stvara se ekonomska baza za nov istorijski oblik industrijske regeneracije. Nova pogonska snaga postaje agresivan i ekspanzionistički krupni kapital. Sloboda tržišta označava njegovu nesputanost obzirima prema srednjem kapitalu i industriji široke potrošnje, znači slobodu od oporezivanja.

Istovremeno bitno se menja odnos, ravnoteža socijalnih snaga, formira se nov socijalni oblik između ključnih frakcija krupnog kapitala, srednje buržoazije i privilegovanih slojeva radničke klase. Orkestracija u jedinstven socijalni blok se vrši pod dirigentskom palicom finansijskog i vojno-industrijskog kapitala (industrije naoružanja i sa njom povezanih sektora elektrotehnike i visoke tehnologije), i superpetrolejskih kompanija. U podlozi »Nove desnice leži velika promena centra ekonomske moći, seoba kapitala sa područja visokoorganizovanog sindikalnog pokreta na Istoču na području sindikalno neorganizovanog rada na Jugu i Jugozapadu SAD. Iza Holivudske političare nalaze se novčarski baroni »Sunčanog pojasa« Amerike, novi međunarodni finansijski centri, subvencionisana subvencionisana industrija supernaoružanja. Moć je uzeta iz ruku starog hegemonata, buržoazije vezane za sektore široke potrošnje nosioca istorijskog kompromisa u ranijem razdoblju. Prirodu novog hegemonata karakteriše agresivnost i ekspanzionizam.

Bronju vojsku novog bloka čine širi sektori srednje buržoazije i delovi radničke klase. Oni su privučeni mrvicama privilegija i temama »reda i poretka«, koje mobilisu veliku emotivnu energiju na stranu. »Nove desnice«. Autoritarni populizam, koji karakteriše nov socijalni blok, svoju snagu crpe iz dvostrukog izvora – iz nove ideologije, ali i iz socijalno-patoloških naličja modernizacije: masovne delikvitete i korupcije. No, nesposoban da uklanjaju uzroke u temelju okreće se isključivo represiji, mobilise emotivnu energiju podređenih klasa za autoritarne forme života, stvara autoritarnu duhovnu klimu.

2. Kriza hegemonije i zavisne industrijalizacije

Centralni uzročni niz novog militarizma nalazi se i u antagonističkom odnosu »Centra« neokapitalističkog kosmosa prema Trećem svetu. Izdvajamo samu dva njegova aspekta: a) politički, opadanje hegemonije neokolonializma izazvano novim talasom oslobođilačkih pokreta; b) ekonomski – kriza dužničke (zavisne) industrijalizacije. Nije, otuda iznenadjuće što Treći svet postaje zona sveta gde su povodi za rat najbrojniji i najverovatniji: Zidovi zgrade neokolonializma počeli su da se ruše i bez spoljašnjeg neprijatelja – istovremeno u Africi, na Bliskom Istoku, u Jugoistočnoj Aziji i u Centralnoj Americi. Eksplozivno dejstvo novog talasa može da se odmeri ako se uporedi sa zbivanjem šezdesetih godina kada je dinamika oslobođenja u Trećem svetu izgledala poražena ili zaustavljena. Cela jedna decenija biće obeležena porazima: padom Gulara u Brazilu, masovnim maskrom i obaranjem Sukarna u Indoneziji, eliminacijom Nkrumaha u Gani, likvidacijom Lumumbe u Kongu, poraz bolivijske gerile i ubistvom Če Gevara, suzbijanjem Nasera u Egiptu, usponom rasističke Južne Afrike. Treći svet je izgledao pacificiranji pod kontrolom, u kojoj se vidi preduslov detanta. Stvoren je privid, izgledalo je da vojni detant počiva na »socijalnom detantu«, konzerviranju vremena i zaustavljanju promena. Od 1974. godine, međutim, dolazi do kaskade od 14 pobeda socijalističkih ili nacionalističkih revolucija – pobede oslobođilačkih pokreta Angole, Mozambika i Etiopije, jedne od najbrojnijih zemalja Afrike, i do pada Šahovog režima u Iranu. U Centralnoj Americi sandinistički pokret izvodi revoluciju Kubanskog stila u Nikaragvi. Pored vlastite dinamike promene su izvršene i uz masovnu vojnu pomoć SSSR-a. Talas emancipacije i pobeda indokineske revolucije (Vijetnam) posle najdužeg rata u XX stoljeću, ne samo da je promenio objektivan odnos snaga, već je delovalo i kao psihološki šok. Izbio je latentni talas vojnog revanšizma, oživila je spremnost za intervenciju, neposredno ili preko transmisija, regionalnih subimperializama. To, međutim, ponovo povećava spiralu opasnosti jer se oni takođe pretvaraju u nuklearne sile, nuklearne surogate imperializma.

Nov, snažan izvor povećane ratne opasnosti nalazi se u prebacivanju tereta krize iz visokorazvijenog »Centra« na pleća trećeg sveta i kolaps dužničke industrijalizacije (zavisne modernizacije). Recesije u »Centru« karakteriše nesnošljivo protivrećje između opadanja potražnje i investicija, na jednoj, i ogromne količine »suvršnog« kapitala koji vapije za brzom oplodnjom, na drugoj strani. Samo u toku sedamdesetih godina količina bankarskih rezervi povećana je 11-12 puta, što je ravno količini novca od njegovog stvaranja do danas.

Gorivo za izlazak iz recesije 1973-75. pružile su zemlje »trećeg sveta« i socijalističke zemlje. Nagla potražnja, glad za industrijskim dobrima i spremom, čini ih za bankare »investicijama snova«. Ali, ekspanzija ima i svoje naličje: ili na ostrva u moru dugova, koji se penju od 80 na 800 miliardi dolara (1971-84); dugovi socijalističkih zemalja skaču od 8 na 80 miliardi dolara (1971-81.).

Centralni mehanizam, glavni pronalazak, koji dovodi do pada u »dužničko rostvo«, predstavlja prelaz iz fiksnih na promenljive kamate. Zeleničke kamate postaju istorijski nov vid prelivanja viška vrednosti. Razlozi velikog skoka (koji diktira cena dolara), leže i u načinu obnove hegemonije američkog kapitala. Zbog oštijeg opadanja produktivnosti od japanskog i dela zapadnoevropskog kapitala, on može da se uspostavi samo monetarnim merama. Ali otvara se još jedan krac makaza. Dok cene naftne astronomski rastu, cene sirovina, tog najvažnijeg blaga zemalja u razvoju, drastično se obaraju. Cene primarnih proizvoda opale su za 35 odsto samo u vremenu 1980-82., a izvozne cene mnogih proizvoda latinoameričkih zemalja, kao vremeplovom vraćene su na nivo iz tridesetih godina.

Odnos između onoga što one kupuju i što prodaju toliko je pogoršan da izvoz ne može da dobije trku sa porastom duga. Otplata kamate i glavnice veća je od prihoda stečenih izvozom. Novi krediti, po povećanim kamatama, služe kompletno za vraćanje starih dugova. Život kada da se poj-gao sa konzervativnom terapijom lečenja krize (doktrinom neoliberalizma).

Upravo tamo gde su njeni propovednici, sa Miltonom Fridmanom na čelu, bili ekonomski savetnici vlada, te zemlje su se našle pred privrednim slobodom (nezaposlenost je u Čileu povećana na 35 odsto).

»Postaje jasno da su faktičke kamate dugoročno naprosto neodržive. Samo potrošači koji mogu do kraja stezati kaiš i one vlade koje te patnje mogu, nametnuti poreskim obveznicima, mogu ispuniti te zahteve... Ako se ti zahtevi održavaju previše dugo, neki dužnici će doživeti kolaps, a povuci će sa sobom i svoje kreditore.« (»Financial Times«).

»Finansijski poker« vodi kolapsu, osiromašenju ekonomskih nacionilizama, trgovackih i finansijskih ratova, obnovljenih verskih ratova i vojnih konfliktata. »Dužnička bomba« je montirana, njen časovnik otkucava.

Proces nadeksploracije ne može se održati bez nasilia – militarni-za- su njegovu veštacku pluća. Atomska bomba i kompjuter idu zajedno preko planete.

1. Od Kulture rata ka kulturi mira

Put odumiranja rata, taj put golgoti sadrži više uporednih pravaca. Prvo, kontrola i smanjivanje, u prvom redu nuklearnog naoružanja. Drugo, »zamenu agresivnih priprema za ratovanje radikalnom alternativom: opšteodbrane naroda koja ne počiva na nuklearnim raketa, koja obuhvata nevojne oblike samozštite (uključujući narod kombinovan sa vojnom odbranom čiji je cilj isključivo odbrana od agresije)« (Rudolf Baro). Za definitivan raskid sa eksterminizmom neophodan je, međutim, radikalniji (iako postepeni) rez koji obuhvata program potpunog razoružanja. Treće, to pretpostavlja i smeće projekte kojima će se stvarati baza za post-ratni svet, svet koji danas teško možemo i zamisliti. Njihovu važnu tačku predstavlja i konverziju industrije naoružanja i korisnu društvenu proizvodnju.

Četvrti, ključni momenat strategije mira predstavlja socijalno angažovanje protiv blokovske podele sveta, obnova predloga za ukidanje blokova. Raselova inicijativa sugerise postupak koji se zasniva na principu multilateralnog unilaterizma. Dok god mi želimo da ostvarimo opšti cilj stvaranja nenuklearne zone, od Poljske do Portugala, mi želimo da učinimo da unilateralno razoružanje počne prvo u našoj zemlji, a to znači da se ono odvija nezavisno od vremenskog ritma i ponašanja bilo kog »protivnika«. Samo tada mi možemo da postignemo prelaz od eskalacije naoružanja ka eskalaciji razoružanja. Unilateralno razoružanje je upravo toliko adekvatno okončanju trke u naoružanju koliko je »balans razoružanja« adekvatan njegovom nastavku.² Da bi se prekinula spirala koja vodi u rat mora se preduzeti i jednostrana inicijativa za razoružanje. Zapadna Evropa, ukidajući ceo ili najveći deo vlastitog nuklearnog arsenala, mora prva da učini taj korak na putu spasa. Ne samo zato što živi na tom tlu, već kao jedini način da se nametnu pregovori između velikih sila, političkim činom koji pruža nadu.¹⁾

Perspektiva nesvrstanje Evrope i nesvrstanog sveta, jedino je podudarna sa perspektivom socijalizma i mira. Put ka socijalizmu ne leži u ravnoteži – konfrontaciji vojnih blokova. To je bespuće.

Protagonisti – pokreti za mir. Opasnost od razaranja čovečanstva brzo formira svest o potrebi alternative. Bombe mogu da padaju sa neba ali rešenja za mir moraju da dođu sa zemlje. Bude se svesti, buntovne snage ljudi. Nastupa vreme širokih socijalnih pokreta za mir nezапамћене masnosti koji nisu zastupnici pacifičke utopije rođene iz straha od rata, već pružaju jedan realistički odgovor. Pregovaranja vlada ipak ostaje u okvirima ravnoteže nuklearnog terora. Razoružanje, ta stvar života i smrti ne može da bude prepuštena samo vladama, upravljačkim grupama koje su ili nosioci ove opasnosti ili pak suviše slabe da joj se odupru, bez velikih socijalnih pokreta koji će im davati snagu. Samostalno delanje socijalnih pokreta koji će im davati snagu. Samostalno delanje socijalnih pokreta, koji nisu zarobljenici svojih vlasti, koji samo pasivno očekuju odluke odozgo, pretpostavka je emancipacije. Vlade se ne mogu odupreti svetskoj prinudi ako u krilu vlastitog društva ne postoje snažni socijalni i kulturni pokreti, pokreti koji su protivteza svetskoj naddeterminaciji, saveznici nesvrstanosti. Vlade se ipak menjaju, narod ostaje.

2. Novi prostori slobode i solidarnosti

Put ka razoružanju pokreće lanac dubljih socijalnih preobražaja, donosi bitno nove kvalitete civilizacije. Borba za mir postaje i angažovanje za

novi tip slobodarskog socijalizma u čijem središtu stope širi prostori slobode i veća mera solidarnosti između jedinika i naroda.

Jedan od bitnih njenih aspekata je radikalna socijalistička demokratija. No, demokratija – ta velika civilizacijska tekovina koja je plod i teških socijalnih borbi plebejskih masa – ne može se prosto preuzimati. Ona se mora i razvijati, obogaćivati novim socijalnim sadržajima, koji su organski deo procesa slobodarskog socijalizma. Oblikuje se koncepcija »trodimenzionalne socijalističke demokratije«. Klasična politička demokratija i slobode proširuju se samoorganizacijom društva (participacijom, samoupravljanjem, lokalnom samoupravnom). Svi članovi zajednice učestvuju u odlučivanju na mestima gde žive i rade. Iz te masovne baze izrasta centralni organ koji čini jednu dimenziju političkih INSTITUCIJA I VRŠI UTICAJ NA CENTRALNE POLITIČKE VLASTI: Treću bitnu dimenziju predstavlja postojanje samostalnih »starih i novih socijalnih pokreta koji nisu pod tutorstvom države – partije, koji imaju uticaj na vitalna područja socijalnog života. Jedan vid njihove moći je ograničavanje samovolje vlasti, koja ima prirodnu težnju za proširenjem reproducijom moći. Drugi njen je »pozitivna moć«, sposobnost da interesu širokih sektora radnog sveta nametne kao merilo političkih odluka. To je garantija da će njihove autentične potrebe biti uvažavane. U tom kontekstu osobito je važna uloga radničkih partija.

Sloboda, samostalnost, nezavisnost jednog društva i radikalna demokratija postaju samo dve strane jedne iste medalje. Kao što je ukinut suverenitet država, (prema spolju), pravo šefova država i parlamenta da donose odluke u upotrebi atomskog oružja, tako je osporeno pravo naroda (unutar jednog društva), da odlučuje o vlastitom životu i smrti. Odluke o upotrebi nuklearnog rata predstavljaju okultnu sferu u kojoj su nepoznati nosioci odluka i odgovornosti. Demokratija, stoga, stiče novu vitalnu dimenziju: podvrgavanje odluka o novom naoružanju javnom izjašnjavanju naroda referendumom. Upkros opasnostima od manipulacije koje nisu zanemarive, tu se nalazi veća garantija mira.

Drugi kamen temeljac slobodarskog socijalizma predstavlja kretanje ka većoj meri solidarnosti, u njenoj političkoj dimenziji – novi internacionalizam; i u ekonomskoj sferi – novi svetski ekonomski poredak.

Preobražaji u svakoj pojedinačnoj zemlji silno su otežani svetskim odnosima moći. Solidarnost proizvođačkih klasa, emancipatorskih pokreta sveta, imperativ je epohe. Ali tu nastaje i najteži zaplet. Stari tip internacionalizma se raspao. Autentičnim revolucionarnim pokretima koji su se neizbežno sukobili sa vojnom intervencijom i ekonomskim diktatom kapitalizma on je pružao vitalnu pomoć. Ali imao je i naličje: podređivanje samostalnih pokreta i zemalja sebičnim, velikodržavnim interesima. Nova doba je era permanentnih ali i deformisanih revolucija, pod teretom svetske prisile. Nova solidarnost slobodarskih pokreta imperativ je vremena, ali solidarnost čija je druga strana autonomija, nezavisnost i ravnopravnost. »Iskrena međunarodna saradnja među nacijama je moguća samo ako je svaki od tih naroda potpuno autonoman i nezavisan, ako je gospodar u sopstvenoj kući... Narod koji podvlašćuje druge ne može ni sam biti sloboden« (Marks – Engels).

Internacionalizam u kvalitativno novom istorijskom vidu neophodan je i kao odgovor na jednu od najdubljih kontradikcija vremena. Na jednom polu nalaze se vojno-politički blokovi, opasni za sudbinu čovečanstva. Na drugoj strani socijalne i nacionalno-oslobodilačke oružane revolucije, u Trećem svetu ostaju jedina mogućnost kada su svi drugi putevi za slamanje diktature i dominacije zatvoreni. Odgovor ne može biti: nemojte se boriti za slobodu. A to vodi riziku od sukoba blokova. Novi internacionalizam olakšava ovu veliku antinomiju vremena utoliko što mnoge diktature počivaju na podršci međunarodnih zaštitnika. Prevazilaženje blokovske podele, pak, povećava verovatnoću demokratskih puteva preobražaja, umanjuje neophodnost nasilnih revolucija.

No, solidarnost se ne svodi samo na političku dimenziju, ona postaje neophodan odnos svetova. Kao sama sudbina izronio je najteži izazov, povezivanje istinski zajedničkih interesa proizvođačkih klasa sveta. Čovečanstvo se ne može održati ako se na jednom njegovom kraju milioni ljudi uništavaju ili umiru od gladi, dok drugi to ravnodušno posmatraju. Težnja za radikalno promjenjenim tipom odnosa između razvijenog i Trećeg sveta nije samo moralni apel, ona ima i snažnu potencijalnu, objektivnu osnovu. Produbljivanje jaza opasno sužava polje za plasman proizvodnje, razvijenih zemalja, preti katastrofom svetskog finansijskog sistema; smanjivanje jaza, pak, prosišće tržište za proizvodnju i zaposlenost. Kratkovidni interes eksploracije, tehnološkog monopolija i osiromašenja zemalja u razvoju, pokreti Zapadne Evrope mogu da protistave svoju alternativu. Oni mogu da oblikuju drugačiji tip odnosa, drugačiji tip političke ekonomije sveta koji pružaju efektivniji sadržaj i nesvrstanost.

Međutim, uloga Trećeg sveta ne svodi se na proširivanje njihovih tržišta. Njihov emancipatorski potencijal ne može se svesti na opasnost od »okeana bede« koji nema ništa da izgubi. Njima pripada uloga jednog od bitnih protagonisti, nosioca velikih civilizacijskih tekovina i vrednosti. Bez njihovog aktivnog učešća na svetskoj sceni svet povećane solidarnosti ne može se oblikovati. Jer, istorija čovečanstva ne svodi se na istoriju tehnologije, ona je i istorija ljudske emancipacije, oslobađanja od materijalnog i duhovnog siromaštva, eksploracije i podvlašćenosti.

Zapad je stvorio veličanstvenu tehnološku moć, tu temeljnu pretpostavku emancipacije. Kobna je iluzija misliti da se humanija budućnost može stvoriti bez upotrebe tog potencijala, ili na njegovim ruševinama. Naoprotiv, upravo on otvara novu perspektivu za zemlje u razvoju, ali za novu renesansu sveta neophodno je da tehnološki rast bude prožet novim vrednostima solidarnosti i emancipacije, neophodno je aktivno učešće svih civilizacija, gde emancipatorski proces ima duboke istorijske korene i široku osnovu. Izdvajajući dve dimenzije koje su osobito važne. Prvo, to je slobodarsko-revolucionarni etos, rođen u neprekidnom otporu represiji koji je postao način egzistencije tih društava. Slobodarski etos ne živi ne samo u pojedinim klasama, njihovim društvenim pokretima, već se pretvara u pokrete celog društva (njegove ogromne većine).¹⁾ Zahtev za promenom svetskog ekonomskog poretku koji je uzburkao »zemlje trećeg sveta«, nije došao kao grom iz vedrog neba, on ima istorijski koren.²⁾ Jer, mnoga društva su se našla u dužničkom ropstvu ali ostaju nema. Zbog toga ne pitajmo za koga zvone zvona, tako snažna pokrenuta osobito na tlu Latinske

Amerike, ona zvone za sve nas. Drugi skup usredsređuje se oko vrednosti tradicionalnih zajednica koje su solidarnije, manje prožete ledeni egzizmom i konkurenjom, u kojima vladaju prsniji ljudski odnosi, tip proizvodnje koji je manje otuden. Najzad, projekat samoupravljanja imao je svoje rodno mesto na tlu Zemlje u razvoju.

Naša centralna hipoteza je da se oblikuje nova objektivno-subjektivna osnova na kojoj se mogućnost dubljih društvenih preobražaja utemeljuje; okrutna cena kojom je napredak plaćen više nije neophodan.

Džinovska proizvodna moć koju je čovek osvojio dovodi nas na prag jednog novog sveta. Složenost nove tehnologije čini da se produktivni rad sve teže može zasnovati samo na poslušnosti i disciplini. Ona zahteva motiviranost i sposobnost inovacije, inicijativu. Učešće u odlučivanju, samoupravljanje, postaju deo projekata za preuređenje društva. Nova proizvodna moć donosi nadu, mogućnost da se ostvari stari ljudski san, da se oskudici i bedi učini kraj.

Radikalni emancipatorički proces svoje utemeljenje ima i u povećanom ljudskom subjektivitetu. To nas vraća na temu o odnosu između »ljudske prirode« i socijalizma. Nasuprot »novoj desnicici« mi čemo istaći tezu da je posevinski, agresivni lik čoveka, samo jedna dimenzija njegovog složenog potencijala, dimenzija koja je oblikovana vladajućim sistemima, posredstvom represivne socijalizacije. Ali to nije njegov jedini lik. Ono što bitno karakteriše ljudsku vrstu je težnja za samostvaranjem (samoodređenjem, autonomijom), razvitkom svih svojih potencijala (genetskog talenta). Sloboda je, stoga, temeljna ljudska potreba, kao i potreba za »mironom«. One služe bazičnom biološko-kulturnom programu ljudskog bića u aktivnom traganju za uslovima svog optimalnog razvoja, za kontrolom nad vlastitim de-latnošću.

Potreba za slobodom se može zarobiti ali ne i uništiti. Čovek ima i vlastiti dinamizam koji nije moguće potpuno kontrolisati, oblikovati kao serijski proizvod. »Želja da se stoji na svojim nogama blisko je srodnih želji za uspravnim hodom«. Slobodarska težnje i uverenja imaju moć da otvrdu volju, učine je dužom od svakog poraza. Potrebe se, međutim, ne mogu ostvariti u izolaciji, već samo u povezanosti sa drugim ljudima. Solidarnost je temeljna ljudska potreba.

Socijalizam je izraz temeljnih ljudskih potreba. Njegov najdublji kor-en je antropološki; on se utemeljuje u novom subjektivitetu. Kako se društvo oslobada iz materijalne oskudice tako se podiže talas težnji za većom jednakošću, novim prostorima slobode. Klasne, hijerarhijske razlike postaju sve teže snošljive, niko ne pristaje da bude parija modernog doba.

Ljudski subjektivitet uvek je bio pokretačka snaga istorije. Čovek je sačuvao mogućnost napretka zahvaljujući samo tome što se nije odričao ličnosti, autonomije, težnje za miron ma kako one bile ograničene. Istorije davno ne bi bilo da su ljudi pretvoreni samo u pone. Trajno je svojstvo samog načina ljudske egzistencije da se čovek mora uvek moriti da bi raskinuo podvlašćenost. Ali, istorijska vremena nisu ista. Postoje decenije ili vekovi zatvorenog društva, da bi nastupilo naše doba, doba otvorenih istorijskih mogućnosti. Otvorenih u oba pravca: na strani napretka, sveta bogatih boja i punoča života, ili nazadovanja i razaranja. Mač sudbine ne visi iznad glava ljudskih kreatura, on je u rukama njegovih kreatora. Kao što je i rizik. Jer, nikakva istorijska neizbežnost, sama po sebi, ne garantuje triumf mira i socijalizma. To su temeljne vrednosti kojima smo prvrženi i samo ljudsko angažovanje može učiniti da »mir i sreća postanu stvarnost civilizovanog sveta« (Marks).

(Izvod iz Istolimenog izlaganja na međunarodnoj tribini »Socijalizam u svetu«)

¹⁾ Pietro Ingrao: »Naoružanje, suverenitet, demokratija«.

²⁾ Edward Thompson: »Beleške o eksterminizmu kao poslednjoj fazi civilizacije«.

³⁾ Inicijativa Baselove fondacije, citirano prema časopisu »Telos«.

⁴⁾ Ken Coates, isto

⁵⁾ Pablo Gonzales Casanova: »Iskustvo oslobađanja i marksistička analiza modernog sveta«; Theotonio Dos Santos: »Međunarodna kriza kapitalizma, Bilansi i perspektive«.

⁶⁾ Theotonio Dos Santos, isto

